

Levana, l'acte de llevar i alleujar

Des de l'antiga Roma fins a l'era de la col·laboració wiki, la idea de *levare* ('llevar') s'ha vinculat a l'educació, que fa créixer i també alleuja.

Per **Enric Prats**

En la seva darrera accepció, el *Diccionari de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans defineix el verb *llevar* com aquella «massa que fermenta», en el sentit precís proper a «estufar-se, esponjar-se»: «deixeu que la pasta llevi», hi posa com a exemple. L'antepenúltima definició també és oportuna: «Produir (fruit)». L'ascendència llatina, *levare*, desperta altres interessos semàntics, entre els quals no és menys paradoxal i pertinent a aquest article, trobar que també s'hi vincula *alleujar*, en el sentit de trobar consol.

No deixa de ser una aspiració, que bé es podria titllar d'idealista si no fos redundant, imaginar que els fenòmens físics poden tenir una correspondència directa amb la conducta humana i els fets socials: pensar que un ferment fa créixer i alhora alleuja allò que restava presoner, és una imatge certament suggeridora, que es pot trobar sense dificultat darrere de moltes proclames pedagògiques.

Aquesta voluntat o, per ser més ambiciosos, aquesta prepotència humana implica necessàriament una interven-

ció externa que faria possible l'acte d'educar. Sense el llevat dipositat per una mà humana en allò que se'ns fa difícil de definir (no sabem si l'ànima, el cor o el cervell d'un altre humà, ordinàriament més jove), no hi ha possibilitat de creixement. De l'autodidacte, segons aquesta mirada, només podem esperar la mateixa avidesa que la del pa àzim.

La vinculació del ferment i l'educació té un recorregut històric força curiós, si més no des del punt de vista de les aproximacions ideològicament diverses que s'han succeït en la història del pensament pedagògic. El llevat, en el seu sentit més pedagògic, ha tingut nombroses autories i aca-paradors i, des de l'antiguitat més pregona, la humanitat ha cercat les possibilitats potenciadores del ferment que germinarà en alguna cosa, previsiblement millor. La mitologia antiga en va plena, d'exemples; un interès que va recuperar-se amb la literatura romàntica i, en aquest darrer segle, amb les ideologies totalitàries. Comencem aquest breu passeig per allò més immediat.

Els infants Hülsenbeck (1806), de Philipp Otto Runge (Hamburger Kuntshalle).

La *Levana* revoltada

Levana va ser el nom que va adoptar Ernesto Codignola per a la revista de filosofia de l'educació i de política educativa que va dirigir entre el 1922 i el 1928. Deixeble de Giovanni Gentile i col·laborador necessari de la reforma educativa italiana de 1923, Codignola representava una pedagogia de tall nacionalista, tantost que el 1920 havia promogut un manifest per reclamar la denominació *scuola nazionale*, en lloc de la tradicional *scuola statale*.

Aquella pedagogia, ancorada en el més pur idealisme hegel·lià, s'oposava frontalment a la pedagogia cristiana espi-

ritualista del metge franciscà Agostino Gemelli, fundador el 1921 de la Universitat Catòlica de Milà, i quedava lluny de la pedagogia positivista de Roberto Ardigò i Giovanni Marchesini.

La revista que dirigia, tot i l'adhesió entusiàstica i probablement estratègica al feixisme, s'ajustava a un clàssic ideal indubtablement alliberador, que situava el saber com a font i motor d'aquesta llibertat anhelada. Paradoxalment defensor de l'escola activa, es tractava d'una pedagogia que responsabilitzava el mestre i la seva personalitat virtuosa d'aquesta tasca alliberadora.

Aquella adhesió inicial a les proclames de Mussolini, que impregnaren fortament els més joves i també havien atret de manera efímera una pedagoga de la talla de Maria Montessori, es va trencar quan Codignola, director durant molts anys de l'Escola de Mestres de Florència, s'adonà que el moviment feixista esdevingué règim, que el totalitarisme esdevenia la ideologia dominant. Canviava de bàndol i s'arreglerava amb la militància antifeixista.

El 1945, acabada la guerra, va obrir l'escola ciutat Pestalozzi, al barri de la Santa Croce de Florència, una escola experimental a temps complet, absoluta novetat a l'època, que aplegava nois i noies de l'educació primària i de la secundària bàsica, allò que la Catalunya republicana havia batejat com a Institut-Escola. Una escola, la Pestalozzi florentina actual, que s'autoanomena *wikischool*.

El llevat, al segle actual, ens arriba des de l'andròmina digital amb el wiki, una eina col·laborativa el funcionament de la qual sembla inspirat en la idea del ferment: algú inaugura una pàgina i deixa que la resta d'usuaris la facin gran amb les seves aportacions; un símptoma de llibertat i, per a molts, una porta oberta al desconcert. No seria estrany que Codignola es revoltés no només contra els feixismes, sinó també contra les postveritats digitals, però de ben segur que hi veuria oportunitats, en aquest entorn cibernètic.

La *Levana* romàntica

Podem conjecturar que Codignola tenia al cap dues altres *Levana* quan va batejar la seva revista. El Romanticisme, en les diverses interpretacions europees, havia reaccionat a les cotilles de la raó il·lustrada, amb un esguard fixat en la tradició naturalista recuperada per Jean-Jacques Rousseau. *L'Emili o de l'educació*, text antològic de 1762 del pensador ginebrí, va tenir un bon epígon el 1806 en *Levana o tractat de l'educació*, de Johann Paul Friedrich Richter, escriptor nascut el 1763 a Baviera, de família protestant, que signava com a Jean Paul en honor del seu admirat Jean-Jacques.

Entre seny i rauxa, mimesi del ginebrí, Jean Paul també se sentia hereu i competidor alhora d'un contemporani seu,

Goethe, amb qui l'unien un respecte profund i una tibantor artística com la que relacionaria més tard Nietzsche amb Wagner. Potser cal cercar aquella rivalitat en l'èxit de vendes de la primera novel·la de Jean Paul, *Die unsichtbare Loge. Eine Biographie* (*La lògia invisible. Una biografia*), semblant al que havia assolit Goethe amb *Les tribulacions del jove Werther* dues dècades enrere. L'any següent a la publicació de *Die unsichtbare Loge*, el 1794, Goethe va publicar el *Meister*, considerat l'inici de la *Bildungsroman*. Jean Paul va tardar dotze anys a treure el seu tractat pedagògic, un canvi de gènere gens subtil i també un èxit editorial, amb tres edicions en set anys, en plena guerra napoleònica.

Levana és un text intemporal, perenne, en dirien alguns. No li fa cap favor encotillar-lo en una època o en un format genèric precís, tot i que li escauria allò d'assaig romàntic si no fos per la sinonímia fàcil que el posaria al costat de textos erudits de tall utopista. Res més lluny de la intenció de l'autor quan afirma que el germen de la força de les nacions s'ha de trobar en les mans de l'educador, una màxima que el col·loca a prop dels teòrics del capital humà: l'educació com una inversió, individual i col·lectiva alhora.

La imaginació ens porta, amb l'efecte *levana*, a pensar com Samuel Butler a *Erewhom*, un text de 1872 en què dibuixa una civilització retrotòpica guiada per la desraó, això és, per l'instint. El seu olfacte pedagògic, amb una no menys destacada ironia sociològica, entreveu la necessitat d'educar en allò hipotètic per rebutjar precisament allò real, una preparació per a allò extraordinari, perquè la vida ja ensenya allò ordinari.

El singular i divertit text de Butler connecta amb el *Levana* de Jean Paul exactament en la convicció que el progrés tecnològic no és cap garantia de triomf moral de cap mena, però també en la idealització, aquí sí, d'una infantesa connectada amb la natura com a Arcàdia necessària per a una bona educació. És per això que és necessari posar-hi unes condicions idònies, a l'abast dels infants, per assegurar-ne un creixement sa i una educació reeixida, que incidiran en

«*Levana* és un text intemporal, perenne, en dirien alguns. No li fa cap favor encotillar-lo en una època o en un format genèric precís.»

la millora de la humanitat. Una educació que només pot ser pensada en clau de futur, perquè la infantesa és futur, com també apuntava Hannah Arendt, i requereix un llevat per brollar.

Una *Levana* inspiradora

De manera explícita, Jean Paul rememora la llegenda de *Levana*, la deessa familiar de la mitologia romana, que també va animar Thomas De Quincey amb *Levana and Our Ladies of Sorrow* (1821). Aquesta divinitat romana exercia dues funcions socials: ritu de pas per als nounats (com ara el bateig d'algunes religions) i acta de reconeixement de paternitat per part del mascle progenitor. Així, després del part, la llevadora deixava la criatura a terra i llavors el pare l'havia d'aixecar (*levare*) i convocar la deessa per omplir de beatituds aquell nou ésser, que passava a formar part del món dels *vius*.

La ciència de les religions i les mitologies no s'acaba de posar d'acord en la significació profunda d'un acte que trasllada el nounat de la panxa de la mare a una altra mare, la Terra, que serà qui l'acollirà durant tota la seva existència. Deixar la criatura a terra significa també reclamar un lloc per al nounat, una condició necessària que Mircea Eliade formulava per sentir-se *gent del lloc*, «un sentiment d'estructura còsmica que sobrepassa de molt la solidaritat familiar i ancestral», escrit a *El sagrat i el profà* (1961).

Una figura femenina de tanta rellevància mitològica com la Deessa Mare o Deessa Terra és un assumpte interessant en l'estudi arqueològic i de les religions per tal com permet establir jerarquies sagrades, reflex manifest de les classificacions terrenals. El pare tindrà la potestat de llevar la criatura o no fer-ho, segons si considera que ha estat fruit d'una relació legítima o il·legítima. En clau hermenèutica, el pare s'arroga una facultat que es podria entendre com una reparació, no pas menor, del poder tel·lúric immens concedit a la dona amb la fecunditat i la maternitat: al capdavant, és el pare qui forma la família (esdevé *pater familias* quan abandona la condició de solter) i pot excloure qui vulgui del recer familiar.

Façana de l'escola ciutat Pestalozzi (Florència).

Per tancar aquesta història, és del tot oportuna la invocació que Jean Paul inclou en el prefaci del llibre: «*Levana*, bona deessa, vós que vau ser invocada antigament per arribar al cor dels pares, justifiqueu el títol del meu llibre i cobriu-lo amb la vostra ègida!». Al cap i a la fi, llevar i llibertat, amb llibre, comparteixen alguna cosa més que lletres. ●